

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Ткачової Наталії Олександрівни
на дисертацію Бадер Світлани Олександрівни
«Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій
майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти
у фаховій підготовці», подану на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Динамічні зміни, що відбуваються в усіх царинах життєдіяльності сучасного українського суспільства, зумовлюють актуальну необхідність у формуванні в студентської молоді соціально значущої системи ціннісно-сміслових орієнтацій, які визначатимуть в майбутньому професійну спрямованість фахівця. Особливої значущості ця проблема набуває для викладачів, які здійснюють фахову підготовку майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, оскільки вони працюють з дітьми того віку, коли відбувається найбільш інтенсивний фізичний та духовний розвиток особистості. У світлі цього нагальність порушеної в дисертаційній роботі проблеми не викликає сумніву та визначається об'єктивною потребою реформування системи вищої освіти відповідно до сучасних вимог.

Актуальним за таких обставин є подолання низки виявлених дисертанткою суперечностей між: вимогами сучасного українського суспільства щодо всебічного, гармонійного розвитку особистості з високим рівнем духовності, здатної до примноження національно-культурних цінностей, та загальним падінням рівня духовної культури сучасної молоді, зміщенням акцентів у ієрархії ціннісно-сміслових орієнтації в бік матеріально-прагматичних; об'єктивною потребою суспільства у висококваліфікованих фахівцях дошкільної освіти, які мають багатий внутрішній світ, високий рівень духовності, сформовану систему ціннісно-сміслових орієнтацій, здатні до самоактуалізації, саморозвитку й самовдосконалення, та недостатнім рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій у сучасних здобувачів спеціальності 012 «Дошкільна

освіта»; цілями й завданнями сучасної вищої освіти, вимогами нормативних документів, зокрема Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту» та Базового компонента дошкільної освіти щодо побудови освітнього процесу в ЗДО та ЗВО на аксіологічних засадах та недостатнім рівнем розробленості теоретико-методологічних засад формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці; необхідністю підготовки нового покоління педагогічних кадрів для ЗДО з високим рівнем сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій та відсутністю системної організації формування ціннісно-сміслових орієнтацій у майбутніх вихователів ЗДО у процесі фахової підготовки.

Свідченням актуальності дослідження є також те, що дисертаційну роботу виконано в межах проблематики науково-дослідної роботи кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» як складову частину комплексної наукової теми «Система підготовки професійно-компетентних фахівців з дошкільної та початкової освіти».

Чіткість і логічність представленої наукової праці забезпечується коректно розробленим науковим апаратом дослідження. Відповідно до визначених об'єкта, предмета, мети дослідження в дисертації сформульовано завдання, які успішно реалізовано в науковому пошуку. Ґрунтовне опрацювання широкого загалу наукових джерел (джерельна база дисертації включає 559 найменувань, із них 19 – іноземною мовою) дало здобувачці змогу чітко сформулювати провідну ідею, концепцію та гіпотезу дослідження. Науковий рівень та достовірність результатів дослідження забезпечується грамотно обраним комплексом теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження, що відповідають його специфіці.

Не викликає сумніву наукова новизна та теоретична значущість проведеного дослідження. Серед найбільш суттєвих наукових результатів дисертантки слід відзначити такі:

- проведено системний аналіз проблеми формування ціннісно-

сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці на основі теоретико-методологічних засад, які складають провідні положення визначених наукових підходів та ідеї обраних освітніх парадигм (гуманістична, смислова, аксіологічна);

- розроблено концепцію дослідження, котра синтезує три взаємопов'язані концепти (методологічний, науково-теоретичний та технологічний), які в сукупності зумовлюють реалізацію провідної ідеї: формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці становить систему, що ґрунтується на засадах ціннісно-сміислової освітньої парадигми, передбачає інтеграцію навчальної, соціально-гуманітарної, науково-дослідної та професійної діяльності шляхом взаємодії з різними соціальними інститутами та використання комплексу інноваційних педагогічних технологій, що забезпечить імєрсивність системи;

- розроблено й теоретично обґрунтовано систему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, що містить такі компоненти: ціле-результативний, суб'єкт-суб'єктний, змістовий, середовищний, технологічний;

- уведено в науковий обіг поняття «ціннісно-сміслові орієнтації майбутніх вихователів ЗДО» і «система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці»;

Під час проведення дослідження дисертанткою також удосконалено зміст, організаційні форми, методи, навчально-методичне забезпечення фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО; зміст, типологію завдань до практичних занять, самостійної, науково-дослідної роботи здобувачів та педагогічних практик.

Вагоме практичне значення має розробка дисертанткою програми та навчально-методичного забезпечення спецкурсів «Аксіопедагогіка» та «Аксіологічні засади дошкільної освіти»; авторських навчальних програм та змістовного наповнення курсів фахового циклу, зокрема: «Дошкільна педагогіка: інтегрований курс», «Менеджмент у системі дошкільної освіти»,

«Розвиток і виховання дітей раннього віку»; банку медіатекстів для роботи з майбутніми вихователями ЗДО в межах дисциплін фахового циклу; посібників: «Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям», «Розвиток критичного мислення майбутніх учителів початкових класів»; навчально-методичних комплектів для роботи з дітьми дошкільного віку та підготовки майбутніх вихователів ЗДО до подальшої професійної діяльності.

Логічною та стрункою є структура представленої дисертаційної роботи, яка складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Так, у першому розділі представленої наукової роботи проведено теоретичний аналіз різних позицій науковців щодо розкриття суті міждисциплінарного поняття «ціннісно-сміслові орієнтації особистості» та інших близьких до нього понять («цінність», «смісл», «смісл життя» тощо), що стало підставою для авторського тлумачення зазначеного поняття; висвітлено психологічні основи формування цього особистісного феномену в майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, схарактеризовано структурні компоненти їхніх ціннісно-сміслових орієнтацій. Позитивно слід відзначити, що в підрозділі представлена докладна характеристика студентства як окремої соціальної групи, а також проаналізовані особливості формування ціннісно-сміслових орієнтацій саме в здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 «Дошкільна освіта».

У другому розділі дисертації визначені теоретичні й методологічні засади дослідження порушеної проблеми. Важливо підкреслити, що наукову концепцію авторки сформульовано на основі використання найсучасніших методологічних підходів: екзистенціального, системного, синергетичного, особистісно-суб'єктного, аксіологічного, середовищного, компетентнісного, рефлексійно-діяльнісного й герменевтичного, а її чітке формулювання дало змогу адекватно передати задум дослідниці.

У третьому розділі презентовано розроблену й теоретично обґрунтовану авторську систему формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх

вихователів ЗДО у фаховій підготовці, що становить інтегративну єдність ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного, змістового, середовищного та технологічного компонентів. Зазначена система складає змістовий стрижень усього дослідження.

Заслужують на увагу визначені на с. 340-341 дисертації провідні загальні функції розробленої системи: аксіологічна, соціально-адаптивна, коригувальна, смислотвірна, інтегруюча. Позитивно слід також відзначити наведені здобувачкою на с. 342-343 провідні ознаки (властивості) цієї системи: цілісність, цілеспрямованість, ієрархічність, структурність, ціннісна орієнтованість, відкритість, адаптованість, динамічність, синергетичність, концептуальність.

Значущим доробком С. Бадер є схема структурно-функційної моделі системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці, в якій унаочено розкрито процесуальні аспекти функціонування цієї системи та змістове наповнення всіх її компонентів. Візуалізовано модель представлена на с. 251 дисертації та на с. 22. автореферату.

Особливого схвалення заслуговує четвертий розділ дисертаційної роботи, в якому висвітлено перебіг та результати проведеного педагогічного експерименту. Слід відзначити широку експериментальну базу дослідно-експериментальної роботи, що проводилась у ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Луганському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Загальна вибірка склала 720 здобувачів та 45 представників професорсько-викладацького складу.

Для визначення рівнів сформованості ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО застосовувались різні методи дослідження та широка палітра діагностичних методик: «Ціннісні орієнтації» М. Рокича,

«Смисложиттєві орієнтації» Д. Леонтєва, «Здатність педагога до емпатії» М. Юсупова, «Визначення рівня рефлексії» О. Анісімова тощо. Важливо також відзначити, що для проведення діагностичних процедур застосовувалися також авторські анкети дисертантки «Чому я обрав професію вихователя?», «Цінності сучасності», «Інноваційні педагогічні технології у ЗДО».

Позитивної оцінки заслуговує представлений у дисертаційній роботі ґрунтовний аналіз якісних і кількісних даних експериментальної роботи. Результати педагогічного експерименту було представлено у формі таблиць та доповнено аналітичними коментарями здобувачки. Достовірність і валідність результатів проведеного дослідження було підтверджено за допомогою непараметричного λ -критерію Колмогорова-Смирнова. Отримані позитивні результати дослідження підтверджують правильність сформульованої гіпотези дослідження. Відтак, можна констатувати, що поставлені в дисертації завдання успішно вирішені, а сформульована мета досягнута, що уможливило отримання сукупності науково значущих теоретичних і прикладних результатів дослідження.

Дисертаційні напрацювання авторки пройшли широку апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня в містах України та інших країнах: Старобільську (2016-2020), Северодонецьку (2017), Лисичанську (2018), Кисві (2018-2020), Одесі (2019, 2020), Ужгороді (2020), Львові (2020), Харкові (2020), Переяслав-Хмельницькому (2020), Полтаві (2020), Празі (2020), Барселоні (2020), Афінах (2020).

Основні положення та результати дослідження повною мірою відображено в 50 опублікованих працях дисертантки, із них – 1 монографія, 21 стаття в наукових фахових виданнях України, 3 – у зарубіжних періодичних виданнях, 1 навчально-методичний посібник. Кількість і обсяг публікацій, їх проблематика відповідають існуючим вимогам щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів. Зміст дисертаційної роботи увиразнюють та візуалізують 18 таблиць і 25 рисунків.

Основний текст дисертації доповнений 14 додатками, які дозволяють отримати більш чіткі уявлення про різні аспекти експериментальної роботи.

Висновки до розділів та загальні висновки відповідають змісту дисертації. Матеріали, результати, висновки дисертаційної праці мають практичну спрямованість і можуть бути використані викладачами вищої школи в процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО, професійно-практичної підготовки здобувачів педагогічного профілю, самоосвітній діяльності майбутніх фахівців. Зміст автореферату адекватно відображає основні положення та висновки дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаю за необхідне висловити певні зауваження й побажання:

1. Слід відзначити, що в меті дослідження не знайшов відображення такий його важливий аспект, як розробка й теоретичне обґрунтування системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці. Однак розробка цієї системи є одним із найважливіших наукових доробків дисертантки.

2. У дисертації наведено визначення поняття «ціннісно-сміслові орієнтації особистості» як інтегративного утворення в психологічній структурі особистості, що виявляється в мотивах, інтересах, потребах, визначає спрямованість особистості, формується в процесі її соціалізації, забезпечує успішність процесів самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення, ефективного вирішення професійних завдань та досягнення життєвих цілей. Оскільки у визначенні йдеться про можливість вирішення професійних завдань, вважаємо, що зазначене тлумачення має відношення до ціннісно-сміслових орієнтацій особистості саме майбутнього вихователя, а не просто особистості, бо очевидно, що дитина, наприклад, не має професійних завдань. Не варто також було в одному реченні три рази використовувати слово «особистість».

3. На мою думку, недостатньою продуманою є структура підрозділу 1.1. По-перше, недоцільно було розпочинати текст цього підрозділу з

обґрунтування актуальності обраної проблеми, бо це було зроблено у вступі. По-друге, треба було значною мірою скоротити матеріал, в якому представлені результати аналізу трактувань ключових понять дослідження відомими вченими минулого. Водночас у тексті зазначеного підрозділу слід було б чітко виокремити та схарактеризувати основні позиції сучасних науковців щодо тлумачення зазначених понять, бо відомо, що сьогодні відбувається активне переосмислення наукових категорій з урахуванням реалій часу.

4. Підрозділ 1.2 дисертаційної роботи має назву «Психологічні основи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО». Вважаю, що в дисертацію з педагогічних наук логічніше включити підрозділ, в якому буде висвітлено педагогічні чи хоча б психологічно-педагогічні основи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО. На мій погляд, варто також було поміняти місцями цей підрозділ з підрозділом 1.3 «Сутність і структура ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО», бо спочатку визначають суть, структуру та зміст певної якості особистості, а вже потім обговорюють питання шляхів її формування у студентської молоді.

5. Авторка формулює свої висновки на основі узагальнення теоретичних ідей та положень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте не завжди в тексті (наприклад, с. 63, 70, 71, 75) наведено відповідні посилання на праці цих авторів.

6. У підрозділі 4.3 «Оцінка ефективності системи формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО» представлений докладний аналіз отриманих результатів. Однак у цьому підрозділі слід було також схарактеризувати сам механізм діагностування цих результатів. Крім того, загальні висновки дисертації набули б більшої повноти, якби в них було наведено дані контрольного етапу експерименту, які безапеляційно свідчать про ефективність розробленої системи.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер та принципово не знижують цінність дисертаційної роботи, що містить значущі наукові напрацювання здобувачки.

На підставі викладеного можна підсумувати, що представлена докторська дисертація є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційна робота «Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці» за змістом, оформленням та одержаними науковими результатами відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 10, 12-14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Бадер Світлана Олександрівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –
професор кафедри педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди,
доктор педагогічних наук, професор

Н. О. Ткачова

